

te verantwoorden, sedert hij standvogel is geworden, komen er bij ons in het barre seizoen honderden om van kou en honger. En als onzinnige heeren, zelfs van adellijken bloede, wonend onder den rook van Maastricht, ze dag aan dag neerschieten, is het godgeklagd, en cynisch mag het heeten, als ze zich op hun heldendaden beroemen en de arme vogels gebraden op hun disch doen prijken! Zij vooral moesten geen wetshemmers zijn. Mocht de bevoegde macht kunnen ingrijpen, waar een merelmoord op groote schaal is geconstateerd, en mocht een proces-verbaal met den aanhang van dien hun dwazen ijver wat matigen, want de merel is een beschermde vogel (Vogelwet 1912).

Een lid der Limburgsche Ver.
tot Bescherming van Dieren.

Noot der Redactie:

Terecht werd de Merel opgenomen in de lijst van vogels, welke, volgens de Vogelwet van 1912, in Nederland beschermd moeten worden.

't Moge zijn, dat, zooals wel 'ns beweerd werd, de merel zich 'n keer vergrijpt aan de nestjongen van andere vogels, toch blijft 'n dergelijke wandaad door haar bedreven 'n groote uitzondering.

De Merel is inderdaad 'n nuttige vogel.

Nutlig, omdat hij opruiming houdt onder allerlei schadelijke insecten.

Nutlig ook om 'n andere reden.

In de buurt waar merels huizen, mogen vogels van andere pluimage gerust op hare waakzaamheid vertrouwen.

Onmiddellijk verradt zij elk roofdier, dat zij in 't gezicht krijgt.

Eerst laat ze 'n zacht geluid hooren; maar, komt de roover nader, dan sloot ze 'n luide, scherpe strophe uit, die zich verheft tot 'n gillend crescendo.

Hierbij vliegt ze dan gewoonlijk uit 't struikgewas en scheldt als 't ware nog lang voort, onder 'n bestendig wippen van haar langen, bewegelijken staart en met opgelichte vleugels.

Menige vogel wordt op die wijze voor naderend gevaar gewaarschuwd en kan bijtijds de vlucht nemen.

Ja, maar de merel rooft m'n aardbeien, hooren we den tuinman zeggen.

Zeker, van aardbeien is de merel niet afkeerig.

Doch laten we niet vergeten, dat de merel onnoemelijk veel slakken in den tuin verdelgt. Slakken kunnen in 'n aardbeien-bed ook heel wat schade stichten.

Meer schade dan de merel.

Verdwijnd Natuurschoon.

't Jaarverslag van 't Nat. Genootschap kon met een gevoel van voldaanheid wijzen op 'tgeen de vereniging in korten tijd heeft tot stand gebracht, en hoe, met den dag haast, meer belangstelling voor onze mooie fauna en flora is opgewekt. Des te meer valt 't le betreuren dat er thans een groot gevaar dreigt. De industrie toch strekt steeds verder hare grijpparmen uit en ontruikt onzen dierbaren bodem langzaam, of zoo maar in een oonmezen, zijn natuurhistorische merkwaardigheden.

Vernieling van natuurschoon treft vooral den liefhebber van wilde planten. Ziet de dierkundige 't gebied zijner onderzoekingen ook al eens bedreigd

worden, zijn fauna zal nog wel op een andere plek een veilige schuilplaats kunnen vinden. 't Studierrein van den geoloog is niet beperkt tot de oppervlakte der aarde; hij voelt zich ook onder den grond nog even goed thuis in zijn wetenschap.

Wat bezit Zuid-Limburg een rijkdom van gewassen, onderling verschillend in vorm en varieerend in levenswijzel. Laat uw blik slechts gaan over de mergelheuvels in 't Zuiden; welke menigte van kalkminnende planten zijn daar niet te vinden! Of dwaalt ge over de heide, dan ziet ge op zandheuvels en in lage moerassen talrijke zand- en waterplanten welig tieren. Van groenomzoomde oevers der snelle beken en stille vijvers gaat de flora schuil in de diepten of gaat ze rusten op 't wateroppervlak. Heerlijke, deels nog vrij ongeschonden bosschen geven den schaduwminnende planten gelegenheid haar levensloop te voleinden.

Overal kronkelen holle wegen, waarvan de bermen verscholen zijn onder altijd-groen Klimop of omweven door bloemguirlandes van wilde Clematis, of wel beladen met geurige Thijm en Marjolein.

Midden in den doodschen winter nog hebben we onze groenblijvende Varen, Hulst en Mistel, om wat kleur en leven aan 't landschap bij te zetten.

Zelfs de eigenaardige zinkplanten met haar beperkt natuurlijk verspreidingsgebied ontbreken ons niet. Alleen de flora der zille zeekust missen we hier.

't Kan dan ook niet bevreemden, dat reeds sinds een eeuw al, buitenlandsche floristen ons onzen plantenschat benijden en 't ligt voor de hand dat 't eerst de belangrijkste soorten ten offer vielen aan meestal zelfzuchtige en weinig ernstige verzamelaars, n.l. de Orchideën, een plantenfamilie zóo artistiek, dat noch penseel noch photographie in staat bleken haar juiste vormen weer te geven. Niet alleen plantkundigen; maar ook anderen hebben zich aan haar vergrepen. Herinneren we ons slechts, hoe een kunstschilder uit Spa handenvol geld bood voor onze mooiste wilde Orchideën en hoe bloemisten uit de beroemde Belgische bloemenleden, Gent en Brugge, te Maastricht vele inlandsche Orchideën opkochten, om ze, in potten gezet, verder aan den man te brengen. Daarbij kwam nog dat drogisten uit Aken en Maastricht vele kruiden voor geneeskundig doel lieten inzamelen. 't Grootste gevaar dreigde hierdoor natuurlijk die planten, welke zich niet sterk vermenigvuldigen of waarvan vooral of alleen de ondergrondse deelen bruikbaar waren als geneesmiddel. Alweer de Orchideën vooral kregen 't te kwaad; haar knollen werden gebezigd ter bereiding van salep; deze loch planten zich, zoowel uit zaad als langs ongeslachtelijken weg, uiterst langzaam voort. Zonder twijfel heeft eens de Bokkenorchis met haar grillig gevormde bloemen op den Pietersberg geleefd. Dat geluigden betrouwbare, kundige floristen zoowel uit België als uit Maastricht. 't Zelfde mogen we ongetwijfeld zeggen van de Poppenorchis, de Wantsenorchis, de Hondswortel en nog andere. Ook Arnica die voor 40 jaar nog veelvuldig op den Meersenerberg voorkwam, is er thans voor goed verdwenen.

Slechts in 't voorbijgaan willen we er op wijzen dat nog een paar andere plantsoorten door den mensch bijna zijn uitgeroeid; met de stroodaken ging 't Huislook van ons heen, dat hoewel er eerst opzettelijk aangeplant, later als kind der eigen

flora behandeld werd. Van de Aardkastanje zagen we, jaren geleden, akkers vol, van Gulpen tot Vaals; de schooljeugd haalde er niet zelden op één namiddag heele zakken van weg. Al smaken ze allerminst naar kastanjes, 't voorbeeld van een enkelen die ze durfde elen, was voldoende om ook de anderen alle kieskeurigheid te doen vergeten. De ploeg zou anders de knollen niet naar boven hebben gehaald, daarvoor zillen ze diep genoeg.

* * *

Tot nu toe spraken we vooral van 't te gronde gaan van enkele plantsoorten op de mergelheuvels. Sinds echter vanaf ± 1870 de veengronden bij Schinveld ontgonnen werden, kwamen niet alleen een paar soorten in 't gedrang, maar werd 't wonnis geveld over heele plantengemeenschappen. Deze ontginningen bepaalden zich aanvankelijk tot 't aangrenzende Duitsch gebied bij Gangelt, waarvan 't laagveen te Schinveld de voortzetting is.

In de Gangelterheide huisde nog de zeldzame Stekende Wolfsklauw; 't Gangelterbruch herbergde de zeldzaamste laagveenplanten, *Malaxis*, alle inlandsche *Blaasjeskruiden*, enz.

Met 't laatste perecel vlas en hennep aldaar hebben ook de *Vlasdolik*, 't *Vlaswarkruid* en de *Hennep-eler* voor goed ons geweest verlaten.

Doch laten we op deze ontginningen niet te veel afgeven! Wat zij aan natuurschoon deden verloren gaan, maakten ze goed, doordat ze 't aansehn gaven aan vruchtbare beemden en golvende graan-akkers, die 't landschap weer nieuw leven schenken en den landbouw groote diensten bewijzen.

Lang daarna bleef den natuurvrienden nog een gedeelte dezer veengronden over, n.l. de Brunssumerheide. Was 't Gangelterbroek en 't Schinvelderveen reeds lang geheel doorzocht, de Brunssumerheide bleef nog geruimen tijd ongerept. En al bleek ze niet zóoveel zeldzaamheden te bevatten als 't Duitsche gedeelte, ze bezat ten allen tijde toch een karakteristieke fauna en flora, die elders in Z.-Limburg nergens voorkomt. Niet minder belangrijk was ze voor den geoloog, maar nauwelijks was Dr. Klein met haar onderzoek begonnen, of daar kwam de exploitatie der ondergrondse brandstof beslag leggen op dit nieuwe studiegebied.

Nu was ook dit natuurmonument ten ondergang gedoemd. Wel straalde nog een straaltje hoop door de duistere toekomst heen, toen de Heer Huftnagel een gedeelte wilde redden door 't als prise-d'eau te benutten. Op deze manier zou deze bekwame geoloog trachten de industrie te verzoenen met de natuurhistorie. Helaas! een te vroege dood heeft dit goedgemeende plan vrijdeld.

Hoort men van de Brunssumerheide spreken, dan is men allicht geneigd zich haar voor te stellen als iedere andere heide, waar zoover 't oog reikt, slechts een centonige vlakte zich uitstrekt, bedekt met 't grauwgroene heidekruid, met hoogstens hier en daar een paar kreupele heesters, die niet weten of ze leven dan wel sterven moeten; een vlakte die hoogstens in den nazomer een wijle met een zee van purper overdekt is, en dan, hoe centonig ook, toch zoo indrukwekkend is door haar groote vreedzaamheid, dat ze niet meer uit de herinnering wijkt.

Maar neen, in de heide te Brunssum aansehouwt men een heel ander beeld, dank zij 't geaccidenteerde van 't terrein. Overal heuvels, afgewisseld

door diepe dalen, die tot moerassen hervormd zijn, waarin heldere plassen en vlugge beekjes hun kristallen water doorheen spoelen. Al deze heuvels, wier namen men op de topographische kaart niet vinden zal, kent de geoloog en de plantenliefhebber bij name. We noemen den Loakberg, waar pas voor een paar jaar 't eerst in Z.-Limburg door onzen Voorzitter de *Cypres-Wolfsklauw* ontdekt werd; den Ven- en Mosberg, en den Schievelsberg, waar hier en daar hout uit lang vervlogen tijden in groote hoeveelheid uitspoot of zwavelwaterstofhoudende bronnetjes ontspringen.

Aan hun voet murmelt en kabbelt 't *Störenbach* en *Walderbeekje*, die tot de Heiwier samenstroomen en waarin 't *Sterrekröös* zachte, altijdgroene polsters vormt, die met den shroom op en nederwiegelen; langs wier boorden lage grassen en mosjes de beekjes soms onvindbaar maken en waar de troshe *Köningsvaren* uit de hoogte op zijn kleine makers neerziel.

Daarnaast aanschouwen we de vlakte met haar afwisselend geel- of roodgroene bedriegelijke veenmoseilandjes, waarop de *Zonnedauw* haar bladklieren als duizenden pareltjes doet glinsteren; rose *Andromeda* en gele *Narthecium* nitkijken en de *Veenbes* haar karmijnroode vruchten tot rijpen koestert; waartusschen strooken van frischgroene *Biezen*, *Zeggen* en *Wollegras* met zijn wuivende zijdege kopjes en de donkerpurperen *Waterbezie* den wandelaar tot voorzichtigheid manen.

De heldere plassen bergen 't *Blaasjeskruid*, dat zijn ragfijn loof als zooveel netten heeft uitgespreid, tusschen wier mazen kleine valletjes zijn opgehangen om er de insekten mee te vangen. Ook verheft hier nog op één plek de *Slangenwortel* haar als uit wit was gegoten kelken boven 't water, waarin bovendien een onnoemelijk groot aantal mikroskopische diere- en plantsoorten leven, waarvan onze hydrobioloog Dr. Romijn, 't groote nut ook voor de menschelijke samenleving heeft aangetoond.

Bij sommige heuvels, o.a. in de *Wolfskeel*, zien we 't veen een eindje langs de helling opklimmen, tot waar de wille kleilaag 't grondwater niet meer doorlaat, en er een bronzone doet ontstaan. We zullen dus hier de flora der veenheide ontmoeten, waar de *Klokjesgentiaan* met zijn groote, helderblauwe bloemen ons reeds uit de verte vriendelijk tegenblijkt, en waar *Traunsteiner's Orchis* (waarvan 't bestaan alhier nauwelijks bekend was geworden) met zijn elegante bloeiwijzen 't juweeltje vormt van 't laagveen.

Hier is ook de laatste groeiplaats van *Arnica*, die haar gouden straalhoofdjes op ranke stelen boven 't mos opbeurt, alsof ze wat warmte aan deze kille omgeving wilde mededeelen.

Vrij plotseling gaat nu de *Dopheide*, die een bepaald vochtgehalte van den bodem eischt, op de hoogte over in de *Callunaheide*, wier heel gestel op grooter onthoring is ingericht, ja, die zelfs perkamentachtiger bloempjes draagt. Toch vindt ook zij meest nog een voedzame humuslaag in den z.g. zwarten heigrunder.

Hier en daar ziet men schrale plekken, waar de witte zanden of 't witte grint scherp tegen de doffe omgeving afsteken; alleen wat *Rendier-* en ander *Mos*, en enkele bosjes van 't blauw-

groene Buntgras of haarfijn Schapengras maken hier de eenige vegetatie uit. Mag men dit wel heide noemen? Deze omgeving herinnert veel eer aan gelijkwaardige plekken in de Belgische Kempen, waar evenwel nog echte duinplanten aanwezig zijn. Naar de Duitse grens toe nemen zulke plaatsen grooter afmeling aan, maar zelfs hier ontbreken de veel steviger gebouwde en wortelde Helm, Zandzegge en 't Biestarwegras der echte zandstuivingen. Toch heerscht er ook hier voortdurend strijd tusschen planten, bodem en wind. Evenals in de natte vlakke verlanding en veenvorming elkaar aanhoudend 't terrein betwisten, zoo trachten op de hoogte ook deze dorre zandplanten en de heide elkaar te overvleugelen; en 't is interessant om te zien, hoe die grasjes hun levenswijze naar dien kamp probeeren in te richten; ze rekken hun onderste deelen uit of nemen eenigszins de houding aan van echte steppenlopende gewassen door zich op te rollen, of wel ze gaan een poosje onder 't zand leven.

Boomen en hooge heesters kunnen in 't veen niet bestaan, zelfs elzen, wilgen en populieren, die veel vocht kunnen verdragen, zouden hier kwijnen. In 't heideveen hebben alleen 't Kruipwilgje en de aromatische Gagel een wortelgestel dat tegen zooveel vocht bestand is.

't Is onze taak niet stil te staan bij al de sagen en romantiek, waaraan de Brunssumerheide zoo rijk is. Aan haar herinneren o.a. de talrijke kleine hoefijzers, handboeien en andere geheimzinnige voorwerpen, die er verleden jaar nog in den bodem gevonden zijn.

Wat zal er weldra nog overblijven van dit heele landschap? 't Schoone groen tapijt en de bruine heideheuvels zullen spoedig plaats moeten maken voor een sombere gruismassa, de heldere beken zullen met een zwart slik de omgeving verontreinigen. Aan de Volksgezondheid zal een dergelijke verandering niet ten goede komen.

* * *

Nog rest ons 't eenig mooie Geuldal, met zijn ongekende afwisseling van heuvels, valleien, bosschen en rotsen, door geen enkel landschap in Nederland geëvenaard. Hoevelen hebben hier gastvrijheid genoten of rust en genezing gevonden alleen door de mooie natuur?

Al werd hier en daar 't inwendige gedeelte der mergelheuvels voor bouwsteen geëxploiteerd, 't bedekkend plantenkleed bleef onaangetast. Thans nu door den oorlog in Europa de invoer van kalkstoffen uit 't buitenland niet meer mogelijk is, komt er plotseling in Z.-Limburg een nieuwe industrie opduiken, waardoor deze heuvels van voet tot kruin worden omgewoeld. Nu gaan onherroepelijk verloren onze zeldzaamste Orchideën: de Poppenorchis, de Hondswortel, 't Roode Boschvogeltje, de mooiste inlandsche orchidee met haar groote zachtvleeschkleurige bloemen, die zelfs levergeefs in naburig Duitsch en Belgisch gebied zal gezocht worden. Men meene niet, dat b.v. de hogere Ardennen mogen groot gaan op een rijkere plantenwereld; integendeel, op veel plaatsen zijn ze kouder en daardoor armer aan vegetatie. En verder zal ook hier weer de heele plantengemeenschap, de karakteristieke krijtflora, die tot laat in 't najaar deze bergen siert, spoedig slechts

nog in natuurhistorische herinnering voortleven.

De heele omgeving zal onder dit vandalisme moeten lijden. Wat zullen de gasten van 't Geuldal slaan opkijken als ze hun mooie wandelwegen onbegaanbaar vinden en de eens zoo frissche lucht gemengd met gevaarlijke dampen.

* * *

Valt hier dan niets meer te redden? We vreezen zeer. De terreinen zijn in 't algemeen te klein om door de Vereen. tot beh. van Natuurmonumenten te worden overgenomen. Edelmoedige afstand van een klein gedeelte, zooals dat geschied is met 't laagveen door 't consortium Beckers en met 't Streeperbosch door Mr. Haex, zijn maar zelden voorkomende buitenkansen. Gelukkig behooren nog 't Rotspark en de Schaesberg aan hen, in wier bezit we ze veilig weten.

Maar treurig blijft 't dat, als eenmaal de geldzucht in den mensch is gevaren, de liefde voor natuurschoon wijkt en 't gevoel voor klinkende materie den boventoon voert. Zelfs den industrie-arbeider, wiens leven men door nachtarbeid al verkort, zou men dan nog trachten te dwingen zijn zondagsrust op te offeren.

We willen dit artikel echter niet eindigen met groote woorden, gericht tegen de grootindustrie. Ofschoon er tot nu toe niets op wijst, dat de menschen in de industriestreek gelukkiger zijn dan die aan gene zijde der Geul, zal de nijverheid naast den landbouw moeten kunnen bestaan. Wat echter den landbouwer niet geoorloofd is, zij niet toegestaan aan enkele kapitalisten, evenmin aan den Nederl. Staat.

We meenen te mogen eischen, dat de industrie een evenwicht tot stand brengt tussehen haar goud dorst en 't streven van den natuurhistoricus tot behoud van 't Z.-Limb. natuurschoon.

Nuth.

A. DE WEVER.

VERZOEKEN.

De Penningmeester neemt nogmaals de vrijheid te wijzen op 't verzoek tot de leden gericht in 't vorige nummer van 't Maandblad.

De toezending der contributie per postwissel bespaart onze Vereeniging eene noodellooze uitgave van ongeveer f 25.

Dr. v. d. MEER, Maastricht.

Adresveranderingen, aanmeldingen van nieuwe leden en opzeggingen van lidmaatschap moeten uitsluitend gemeld worden aan den Secretaris:

Mr. FREES, Heerlen.

Bijdragen voor 't Maandblad gelieve men tijdig te zenden aan den Voorzitter van 't Genootschap te Raath-Bingelrade.

Aanwinsten voor de Boekerij.

Faujas Saint Fond B. — Natuurlijke Historie van den St. Pietersberg bij Maastricht, door B. Faujas Saint Fond, uit het Fransch vertaald door J. D. Pasteur (met platen); te Amsterdam, bij Johannes Allart, 1802 (Mr. A. C. Haex).